

муться дійсними лише щодо тієї частини спадщини, яка перевищує розмір цієї частки.

Разом із тим, залишається відкритим питання щодо оцінки та визначення вартості обмеження та обтяження, зокрема, у вигляді встановленого заповідальним відказом сервітуту. Відповіді на це питання на нормативному рівні не існує, так само є відсутньою і судова практика по вирішенню цієї проблеми. Зазначене, в свою чергу, на практиці може ускладнювати процедуру здійснення та оформлення права на спадщину не тільки спадкоємцями, які мають право на обов'язкову частку, а також іншими спадкоємцями та третіми особами, на користь яких були встановлені майнові вигоди у вигляді заповідального відказу тощо.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

Ключові слова: спадкове право, обов'язкова частка спадщини, спадщина, заповіт.

Ключевые слова: наследственное право, обязательная доля наследства, наследство, завещание.

Key words: hereditary law, obligatory heritage, heritage, will.

ЧАНИШЕВА АЛІНА РАШИДІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, доктор юридичних наук, доцент

ДОПОМІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СТРУКТУРІ ЗМІСТУ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Допоміжні організаційні, організаційно-інформаційні та інформаційні зобов'язання – це широкий клас цивільно-правових явищ. Вони потребують належної уваги, бо без такої уваги виникає загроза формування наукових положень, що є правильними, але тільки в певних межах. Так, заперечуючи О.О. Красавчикову, О.С. Іоффе писав, що організованість є невід'ємною властивістю суспільних відносин, її неможливо відсікати від правової організації відносин і визнавати окремим цивільно-правовим організаційним відношенням [1, с. 264]. Ця думка є вельми плідною. Але ж будь-яка істина має межі, в яких вона залишається такою. В основних майнових зобов'язаннях неможливо відірвати, наприклад, обов'язки дотримання строків передання відчужуваних товарів набувачеві, доставити товар покупцеві тощо від змісту зобов'язання щодо передання товарів. Це – обов'язки організаційного змісту, які повністю інтегровані до змісту відповідного основного майнового зобов'язання. Проте є численні організаційні відноси-

ни, які, хоч і є допоміжними, але які неможливо помістити в основне майнове зобов'язання, бо вони регулюються спеціальними нормами організаційного змісту, а результатом такого врегулювання є допоміжні цивільні організаційні (організаційно-інформаційні, інформаційні) зобов'язання.

Допоміжні організаційні зобов'язання можуть виникати у зв'язку з розірванням договорів. Такі зобов'язання не виникають, якщо сторони домовляються про розірвання договору в умовах, коли жодна з них не отримала суб'єктивного права на розірвання договору. Вони не виникають і тоді, коли одна зі сторін відповідно до загальної правової норми, передбаченої частиною третьою ст. 651 ЦК України, чи спеціальних правових норм, встановлених стосовно окремих видів договорів, отримала секундарне право на односторонню відмову від договору в повному обсязі або частково.

Допоміжні зобов'язання, в тому числі організаційні, покликані слугувати нормальному розвитку основних зобов'язань, виконанню обов'язків і здійсненню суб'єктивних прав, що складають зміст основних зобов'язань. У організаційних зобов'язань щодо розірвання договорів інше призначення. Вони є цивільно-правовою формою, в рамках якої проходить процедура припинення основних і допоміжних зобов'язань.

Сторона договору може отримати суб'єктивне право на розірвання договору у разі істотної зміни обставин (ст. 652 Цивільного кодексу України [2]), у разі істотного порушення договору іншою стороною, а також у випадках, передбачених спеціальними правовими нормами, які стосуються окремих видів договорів, чи договором (ч. 2 ст. 651 ЦК України). Згідно з частиною першою ст. 651 ЦК України у разі істотної зміни обставин сторони можуть домовитись про розірвання договору «якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання». У контексті даного дослідження положення ч. 1 ст. 652 ЦК України варто тлумачити так, що воно передбачає у разі істотної зміни обставин виникнення на підставі цієї обставини організаційного зобов'язання, в якому заінтересована сторона має суб'єктивне право на припинення договору, яке з моменту його виникнення має характер вимоги, а інша сторона зобов'язання несе обов'язок здійснювати дії, необхідні для розірвання договору. Зазначені суб'єктивне право здійснюється, а кореспондуючий йому обов'язок виконується через укладення відповідної угоди.

Наявність допоміжного організаційного зобов'язання, про яке тут ідеться, підтверджується зазначенням у ч. 2 ст. 652 ЦК України на те, що у разі істотної зміни обставин на вимогу заінтересованої сторони договір може бути розірваний за рішенням суду. Суд при цьому здійснює захист суб'єктивного права заінтересованої сторони. Зазначене допоміжне організаційне зобов'язання припиняється рішенням суду. Суд може встановити, що істотної зміни обставин не було, що зобов'язання, про яке йдеться, не виникло, що суб'єктивне право на

розірвання договору у заінтересованої сторони не виникло. Тоді вимога про розірвання договору судом не може бути задоволена.

Іншу фактичну підставу, що породжує допоміжне організаційне зобов'язання щодо розірвання договору, передбачено ч. 2 ст. 651 ЦК України. Такою підставою є істотне порушення договору: якщо одна сторона припустилася істотного порушення договору (зобов'язання, що ґрунтується на ньому), виникає назване вище зобов'язання. Сторона, яка отримала суб'єктивне право на розірвання договору, що входить до змісту цього зобов'язання, може захищати зазначене право в суді.

Положення ч. 2 ст. 652 ЦК України про істотне порушення договору як підставу виникнення допоміжного організаційного зобов'язання щодо розірвання договору конкретизується в низці законодавчих положень, що стосуються окремих видів договорів (зобов'язань). Зокрема, допоміжне організаційне зобов'язання щодо розірвання договору дарування виникає на підставі ст. 726 ЦК України у разі, коли обдарований порушив свій обов'язок на користь третьої особи, встановлений договором дарування. Частини 2 і 3 ст. 727 ЦК України передбачають виникнення такого зобов'язання (текстуально тут вказується на право дарувальника вимагати розірвання договору) у випадках, коли обдарований створює загрозу втрати дарунка, що має для дарувальника високу немайнову цінність, або загрозу знищення або істотного пошкодження дарунку – речі, що має історичну, наукову або культурну цінність. Із цих законодавчих положень слід зробити висновок про те, що створення зазначеної загрози є істотним порушенням договору (зобов'язання) дарування. Використання пожертви не за призначенням є підставою виникнення організаційного зобов'язання щодо розірвання договору пожертви (ч. 3 ст. 730 ЦК України). Це законодавче положення є підставою для висновку про те, що законодавець розглядає такі дії сторони договору про пожертву як його істотне порушення.

Спеціальні правові норми передбачають виникнення допоміжних організаційних зобов'язань щодо розірвання договорів незалежно від наявності обставин, передбачених ст. ст. 651. 652 ЦК України. Вчинення обдарованим умисного злочину проти життя, здоров'я, власності дарувальника надає дарувальникові (його спадкоємцям) суб'єктивне право вимагати розірвання договору дарування нерухомих речей або іншого особливо цінного майна (ч. 1 ст. 727 ЦК України).

Поширеними є допоміжні організаційні зобов'язання, в яких сторона основного зобов'язання несе обов'язок укласти певний договір з третьою особою. Найчастіше у цивільному законодавстві зустрічаються положення, що покладають на відповідних осіб обов'язок укласти договір страхування або передбачають встановлення такого обов'язку договором. Цікаво, що в навчальній літературі обов'язок страхування розглядається поряд з іншими обов'язками, що складають зміст основних зобов'язань, без виокремлення відповідних допоміжних організаційних зобов'язань, до змісту якого входить обов'язок страхування [3, с. 24]. Згідно з ч. 1 ст. 696 ЦК України договором купівлі-продажу може бути встановлений обов'язок продавця або покупця страхувати

товар. Це положення слід тлумачити як виникнення на підставі основного договору обов'язку відповідної особи укласти договір страхування. Стаття 696 ЦК України допускає можливість покладення договором купівлі-продажу обов'язку застрахувати товар як на продавця, так і на покупця. А ст. 253 Кодексу торговельного мореплавства допускає укладення договору страхування вантажу як його відправником, так і одержувачем. Зобов'язання щодо укладення договору страхування у названих випадках є простим організаційним допоміжним. Його зміст складають обов'язок відповідної сторони укласти договір страхування і суб'єктивне право, що кореспондує зазначеному обов'язку.

Примушення сторони договору купівлі-продажу до виконання обов'язку укласти договір страхування товару, що є предметом цього договору, є вельми проблематичним. Але ж це не повинно бути підставою для заперечення існування допоміжного зобов'язання щодо укладення договору страхування товару. Таке зобов'язання існує. Воно може забезпечуватися неустойкою.

Договором ренти може бути передбачено обов'язок платника ренти укласти договір страхування ризику невиконання обов'язку за договором ренти (ч. 3 ст. 735 ЦК України). На підставі цього законодавчого положення і договору ренти виникає просте організаційне зобов'язання платника ренти укласти договір страхування. До змісту цього зобов'язання входить згаданий обов'язок платника ренти укласти договір страхування і суб'єктивне право одержувача ренти, що кореспондує зазначеному обов'язку. Отже, дане організаційне зобов'язання щодо укладення договору варто розглядати як допоміжне.

Відповідно до ч. 2 ст. 771 ЦК України договором або законом може бути встановлений обов'язок наймача укласти договір страхування речі, що передана у найм. Отже, у будь-якому випадку, якщо не законом, то договором може бути передбачено, що наймач зобов'язаний укласти договір страхування предмета найму. У таких випадках між наймодавцем і наймачем виникає зобов'язання, в межах якого наймач несе обов'язок застрахувати предмет найму, а наймодавець вправі вимагати від наймача вчинення такої дії. Це зобов'язання є організаційним, допоміжним. Воно припиняється належним виконанням.

Аналіз норм ЦК України та інших актів чинного законодавства дає підстави для висновку про існування перелічених вище та інших допоміжних організаційних зобов'язань. Зазначені зобов'язання не вміщуються в рамки основних майнових зобов'язань. Їх виокремлення є можливим у рамках зобов'язальних відносин, які мають свою структуру і зміст. Основне призначення даних зобов'язань – забезпечити нормальне функціонування основних зобов'язань.

Список використаної літератури:

1. Иоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву: из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права» / О.С. Иоффе. – М.: Статут, 2000. – 776 с.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № № 40-49. – Ст.356.
3. Гувєв А.Н. Гражданское право: Учебник: в 3-х т. Т.2. М.: ИНФРА-М, 2003. 454 с.

Ключові слова: зобов'язання, зобов'язальні відносини, допоміжні зобов'язання, допоміжні організаційні зобов'язання.

Ключевые слова: обязательства, обязательственные отношения, вспомогательные обязательства, вспомогательные организационные обязательства.

Key words: obligations, relations of obligations, auxiliary obligations, auxiliary organizational obligations.

ДЕНИСЯК НАТАЛЯ МИКОЛАЇВНА

Міжнародний гуманітарний університет,
старший викладач кафедри цивільного та господарського
права і процесу, кандидат юридичних наук

ЕТИКА ТА ПРОФЕСІЙНА ПОВЕДІНКА НОТАРІУСІВ УКРАЇНИ

Останнім часом дедалі актуальнішим стає питання етики нотаріуса. У зв'язку з цим слід згадати ім'я професора В. М. Горшенєва, який повноправно вважається засновником науки «Юридична деонтологія». Ще у 1988 року було опубліковано авторським колективом за його участю навчальний посібник, де послідовно викладено предмет, функції нової науки, принципи та її роль у системі юридичних знань. В. М. Горшенєв зробив спробу узагальнити всю інформацію про кваліфікаційні вимоги до юриста, розглянувши професію юриста за такими аспектами: а) юрист як особа; б) юрист як політичний діяч; в) юрист як спеціаліст; г) юрист як носій високих моральних якостей; д) естетична культура юриста [8].

Етика, від грецького «ethos» – «характер», «стан духу», відноситься до моральних оцінок, які використовуються в повсякденному житті. Етика пояснює мораль (лат. mores – звичаї) як одну з форм суспільної свідомості, як суспільний інститут, який виконує функцію регулювання поведінки людей у всіх сферах суспільного життя. На думку А. С. Коблікова, поняття «професійна етика» зазвичай застосовується для визначення не стільки етичної теорії, скільки своєрідного етичного кодексу людей визначеної професії. Професійну етику можливо розглядати як сукупність правил поведінки визначеної соціальної групи, яка забезпечує моральний характер взаємовідносин, з професійною діяльністю [9].

Етичні норми в професії нотаріуса складаються по мірі розвитку інституту нотаріату та отримали своє завершення оформленням в спеціальних актах, які приймаються самим нотаріальним суспільством. Перші принципи і формальні правила нотаріальної дисципліни знахо-